

Boekbesprekingen

Geoffrey Whittington

Inflation accounting

An introduction to the debate,
Cambridge University Press, Management and
Industrial Relations Series No. 3, 1983, 255
pag., f 32,80

David Tweedie en Geoffrey Whittington

The debate on inflation accounting

Cambridge University Press, Management and
Industrial Relations Series No. 7, 1984, 420
pag., f 119,50

Inleiding

Het verwerken van prijsveranderingen in de jaarrekening van ondernemingen is, binnen het kader van de periodieke waardering en winstbepaling één van de meest controver- siele onderwerpen te achten. Theorie en prak- tijk zijn bijzonder creatief bij het ontwikkelen van methoden van financiële verslaggeving waarbij rekening wordt gehouden met prijs- veranderingen. De definitieve oplossing van dit vraagstuk is evenwel nog niet gevonden. Het gevolg van deze ontwikkeling is een omvangrijke hoeveelheid literatuur over 'in- flation accounting', zonder dat het verband tussen de verschillende publikaties duidelijk is. Door toevoeging van twee boeken aan de lijst hebben Tweedie en Whittington getracht juist de onderlinge samenhang tussen de ver- schillende opvattingen aan te geven en de ontwikkeling in de denkbeelden te illustreren. Gezien de omvang van de studie is besloten tot het splitsen van het onderwerp in twee boeken. Het eerste boek, dat overigens door Whittington alleen is geschreven, behandelt vooral de verschillende technieken van de 'in- flation accounting'; in het tweede deel wordt de historische ontwikkeling in de theorie en praktijk van de 'inflation accounting' beschre- ven.

De schrijvers hebben hun taak ruim opgevat. Hoewel de nadruk ligt op de Angelsaksische publikaties is ook aandacht geschonken aan de ontwikkelingen zoals die hebben plaats- gevonden op het Europese vasteland en in Latijns Amerika. Het beschouwde tijdvak om- vat de periode van 1920 tot aan het midden

van 1983 en dan vooral de ontwikkelingen na 1970. Een bibliografie van ca. 350 titels mag een andere getuige zijn van de ruime opzet van het onderzoek.

Het begrip 'inflation accounting' wordt ge- bruikt in de ruime betekenis. Het omvat alle methoden van financiële verslaggeving die op enigerlei wijze rekening houden met opgetre- den algemene en/of specifieke prijsverande- ringen. Zowel koopkrachtcorrectiestelsels als methoden die uitgaan van de actuele waarde worden gerekend tot de 'inflation accounting'.

Inflation accounting; an introduction to the debate

De techniek van 'inflation accounting' wordt uiteengezet in het eerste boek. Dit boek is vooral bedoeld voor degenen die voor het eerst kennis maken met de invloed van prijswijzi- gingen op de gepubliceerde financiële over- zichten. Eén en ander wordt toegelicht met een cijfervoorbeeld. Uitgangspunt is de ver- slaggeving, die is gebaseerd op de uitgaafprijs- gedachte. Introductie van veronderstellingen omtrent het verloop van de algemene en spe- cifieke prijsveranderingen geeft aanleiding in te gaan op het koopkrachtcorrectiestelsel, ook wel bekend als de 'adjusted historical cost method', en op verschillende stelsels die be- rusten op de vervangingswaardegedachte. De bevindingen van Whittington uit het onder- zoek kunnen worden samengevat als:

- de constatering dat één enkele methode van waardering en winstbepaling die alge- mene geldigheid heeft niet bestaat;
- de veronderstelling dat gebruikers van finan- ciële overzichten zijn gebaat bij waar- dering op basis van de actuele waarde;
- de mening dat de financieringscorrectie, 'gearing adjustment', een theoretische grondslag ontbeert.

Dit boek geeft de hoofdlijnen van de techniek van 'inflation accounting' duidelijk aan. Een mogelijk nadeel is het feit dat het cijfervoor- beeld steeds verder wordt uitgewerkt zonder dat de gegevens kort worden herhaald. Ook zou het voorbeeld aan waarde winnen, wan- neer de uitkomsten van de verschillende be- rekeningen met elkaar zouden worden verge- leken.

The debate on inflation accounting

Het tweede boek bestaat uit twee delen. Een inleidend hoofdstuk, waarin de probleemstelling en de begripsbepaling worden beschreven, gaat aan de eigenlijke tekst vooraf. Vervolgens wordt in deel I, *The Debate*, de ontwikkeling in de theorie en de praktijk van de 'inflation accounting' behandeld. In deel II, *Causes and consequences*, geven de auteurs hun persoonlijke interpretatie van de 'inflation accounting'-discussie en wordt het model van de financiële verslaggeving gepresenteerd dat zijzelf voorstaan.

Bij de bespreking van de historische ontwikkeling van de theorie en praktijk van de 'inflation accounting' wordt de beschouwde periode verdeeld in drie tijdvakken.

Tijdens de jaren 1920-1940 wordt de theorie vooral ontwikkeld in Duitsland, Schmidt en Schmalenbach, en in Nederland, Limperg. De gedachten van deze schrijvers worden in het kort aangegeven, waarbij wordt opgemerkt dat het ontbreken van vertalingen in het Engels als een gemis wordt ervaren. In de VS verschijnt in 1936 een belangrijke publikatie van Sweeney: 'Stabilized accounting'. Deze studie steunt in hoge mate op de continentaal-Europese theorieën. Dit boek is de eerste Engeltalige publikatie, waarin het verwerken van prijsveranderingen in de jaarrekening systematisch wordt behandeld. De praktijk van de financiële verslaggeving heeft in deze tijd van economische depressie evenwel weinig belangstelling voor 'inflation accounting'.

Vervolgens worden de ontwikkelingen in de periode 1945-1974 nader beschouwd. De theorie en praktijk van de financiële verslaggeving richten zich in het bijzonder op het corrigeren van traditioneel opgestelde jaarrekeningen met behulp van algemene prijsindexcijfers. Een belangrijke uitzondering in deze periode is het boek van Edwards en Bell: 'The Theory and Measurement of Business Income' (1961). Zij stelden voor de waardering die traditioneel was gebaseerd op de uitgaafprijzen te corrigeren voor opgetreden specifieke prijsveranderingen. In de winst-en-verliesrekening dient rekening te worden gehouden met de actuele waarde van de verbruikte bedrijfsmiddelen en dienen de specifieke waardestijgingen van de aanwezige activa en passiva te worden verwerkt. Tevens dient volgens deze schrijvers de koopkrachtverandering van de geldeenheid in de jaarrekening tot uitdrukking te worden gebracht. De praktijk maakt zich in deze tijden van gematigde inflatie weinig zorgen over een fundamentele oplossing van het 'inflation

accounting'-vraagstuk. Het aanpassen van de jaarrekeningen met behulp van algemene indices werd gezien als de meest geëigende wijze om prijsveranderingen in de jaarrekening op te nemen. Deze methoden werden evenwel weinig toegepast.

De derde periode is begonnen in het midden van de jaren zeventig en duurt nog steeds voort. De sterk toegenomen inflatie met name sinds de oliecrisis van 1973 maakt een gedege 'inflation accounting'-methode noodzakelijk. De praktijk denkt de koopkrachtcorrectiestelsels te kunnen gaan voorschrijven, maar overheidsinstellingen in zowel Engeland als in de VS eisen informatie op basis van actuele waarde. Deze periode wordt wel aangeduid met de term 'Current Cost Revolution'. Belangrijke publikaties zijn het Sandilands report: 'Inflation Accounting: Report of the Inflation Accounting Committee Under the Chairmanship of F.E.P. Sandilands', SSAP-16: 'Current Cost Accounting' en FAS-33: 'Financial Reporting and Changing Prices'. Alleen in landen met zeer hoge jaarlijkse inflatiepercentages, zoals in Zuid-Amerika, worden correctiemethoden toegepast.

Deel II van het boek gaat in op enkele specifieke onderwerpen. Aan het einde komen de schrijvers tot hun eigen voorstel van de jaarrekening. Van de winst-en-verliesrekening worden drie modellen gepresenteerd. De verschillen tussen deze overzichten betreffen vooral de volgorde en de mate van detaillering van de posten. De overeenkomsten zijn:

- weergave van de winst zowel op basis van historische kosten als op basis van actuele waarde;
- opname van zowel de gerealiseerde als de ongerealiseerde specifieke waardestijgingen van materiële activa;
- vermindering van de periodewinst met een inflatiecorrectie van het oorspronkelijk geïnvesteerde Eigen Vermogen.

De gedachte achter deze methode van verslaggeving is niet nieuw. Ook in Nederland is deze wel voorgesteld, bij voorbeeld door O. Bakker.

Wat betreft de waardering van activa en passiva wordt voorgesteld de waardering te baseren op de actuele waarde met toevoeging van gegevens omtrent de directe opbrengst-waarde.

Het voorstel voor een dergelijke uitgebreide wijze van verslaggeving is gebaseerd op de veronderstelde ruime informatiebehoefte van gebruikers van financiële overzichten. Met

andere woorden het adagium 'different concepts of profit for different purposes' heeft nog niets van zijn glans verloren.

Besluit

De waarde van deze twee boeken is vooral dat de gedachten en voorschriften die betrekking hebben op de 'inflation accounting' systematisch zijn samengebracht. De auteurs hebben geen nieuw stelsel van financiële verslaggeving ontworpen. Op basis van het onderzoek zijn zij tot het inzicht gekomen dat de brede groep belangstellenden bij de jaarrekening van ondernemingen het meest is gediend met een ruime informatievoorziening. Om deze reden wordt dan ook voorgesteld in de winst-en-verliesrekening de winst zowel op basis van historische kosten als op basis van actuele waarde op te nemen, de ongerealiseerde waardeveranderingen te verantwoorden en tevens de invloed van de inflatie op de koopkracht van het eigen vermogen te verwerken. De waardering zou volgens Tweedie en Whittington op basis van actuele waarden dienen plaats te vinden. Zij zijn van mening dat het aangeven van zowel de vervangingswaarde als van de directe opbrengstwaarde nuttig is voor de gebruikers van jaarrekeningen.

Het feit dat de ontwikkelingen in Engeland sinds 1975 zeer gedetailleerd worden beschreven is te begrijpen, maar doet voor de Nederlandse lezer enigszins overvloedig aan. Een ander punt van kritiek is dat de voorgestelde winst-en-verliesrekeningen niet met een cijfervoorbeeld worden geïllustreerd. Een duidelijke casus die over een aantal jaren wordt uitgewerkt is gewoonlijk zeer verhelderend.

Deze beide boeken wil ik in het bijzonder onder de aandacht brengen van al degenen die op enigerlei wijze zijn betrokken bij de financiële verantwoording door ondernemingen. Zij die reeds beschikken over kennis van de techniek van de verschillende stelsels kunnen volstaan met lezing van het tweede boek, *The debate on inflation accounting*. Ook voor studerende zijn deze publikaties waardevol te achten gezien de systematische en brede behandeling van dit vraagstuk, dat reeds lange tijd de theorie en de praktijk van de financiële verslaggeving in belangrijke mate beheerst. De uitgebreide literatuurlijst kan dienen als basis voor nader onderzoek van een bepaald probleem.

Drs. D. H. van Offeren

Prof. Mr. J. Verburg

Vennootschapsbelasting

Serie Fiscale Hand- en Studieboeken nr. 4
Uitgeverij Kluwer - Deventer 1984,
360 blz.; prijs f 80,-.

In de serie Fiscale Hand- en Studieboeken ontbrak nog een verhandeling over de vennootschapsbelasting; waarachtig niet de minst belangrijke en minst belangwekkende onder onze belastingen.

Prof. Mr. J. Verburg, hoogleraar in het belastingrecht aan de Rijksuniversiteit te Leiden, heeft deze leemte thans opgevuld op een wijze, welke meer betekent dan een uitsluitend getalsmatige vervolmaking van de serie.

Het boek wordt in hoge mate gekenmerkt door een benadering van de stof telkens vanuit een historisch perspectief. Op het eerste oog zou de gedachte kunnen opkomen, dat dusdoende de beschouwingen worden belast met een historische ballast. Als echter - waar de schrijver naar mijn oordeel in is geslaagd - hetgeen de geschiedenis ons oplevert op een goede wijze selectief wordt benaderd vanuit een oogpunt van actuele relevantie blijkt een dergelijke benadering ons terug te voeren tot het fundamentele dat aan de diverse onderwerpen ten grondslag ligt. Anders dan bij belastingen die, zoals de inkomstenbelasting nu eenmaal de laatste tijd sterk ontregeld zijn geraakt door ad hoc-gerommel, kan van de vennootschapsbelasting gelukkig nog steeds gezegd worden, dat het heden goeddeels in het verleden besloten ligt.

De schematische opzet van het boek is in die zin oorspronkelijk, dat de auteur de materie niet heeft verkaveld in een beperkt aantal hoofdstukken met onderverdeling daarvan in paragrafen, doch de gehele materie heeft behandeld in 23 onderdelen, welke zich slechts ogenschijnlijk als hoofdstukken aandienen. Deze aanpak biedt het voordeel, dat een veelheid van onderwerpen zich op soepele wijze laat behandelen zonder zich in de toch altijd wat geforceerd aandoende hoofdstuk-container te hoeven laten persen.

De eerste twee 'hoofdstukken' behandelen de rechtsgronden en het historisch perspectief. Onder de bespreking van de rechtsgronden miste ik een beschouwing omtrent het in dit verband wel gehoorde profijtbeginsel. Het onbesproken laten daarvan laat zich niet geheel en al rechtvaardigen door de omstandigheid, dat Prof. Dr. S. Cnossen reeds eerder op tamelijk definitieve wijze met dat standpunt

had afgerekend¹. Hoe ongerijmd dat ook moge lijken, gezien mijn positieve waardering voor de benadering vanuit het historische, kon nu juist de beschrijving van het historisch perspectief mij het minst charmeren. Het gebodene wordt getekend door een brok casuïstiek, waarin althans ik de duidelijke lijn maar met moeite in het vizier kon krijgen.

Nadat in de hoofdstukken 3 t/m 6 de subjectieve belastingplicht is behandeld, komt in de hoofdstukken 7 t/m 10 de kern van het belastingobject aan de orde, waarbij aandacht krijgen het winstbegrip, de kapitaalbewegingen, de onttrekkingen en de winstuitdelingen.

Bij de beschrijving van het bewustheidsvereiste (blz. 140) komt voor mijn gevoel wat zwak uit de verf de wezenlijke achtergrond van dat vereiste voor de (verkapte) winstuitdeling. De vraag naar de bewustheid staat in feite ten dienste aan het causaliteitsonderzoek. Een onzakelijke verrekenprijs uit argeeloosheid kan daarom niet tot een verkapte winstuitdeling leiden, omdat alsdan de veroorzaking niet in de relatie aandeelhouder-vennootschap besloten ligt. Is die bewustheid er wel, dan is daarmee in beginsel de veroorzaking vanuit die band een legitieme vooronderstelling. In mijn opinie is daartoe het zogenaamde dubbele bewustzijnsvereiste niet nodig. De bevoordelingsbedoeling van de vennootschap is toereikend om de causaliteit genoegzaam gestalte te geven. De vraag of de aandeelhouder zich dat voordeel ook bewust is geweest is daarbij niet interessant, aangezien het in de sfeer van de inkomsten nu eenmaal niet relevant is of de genietter op de hoogte is van zijn bevoordeling (zie bijv. Hoge Raad 27 mei 1964 BNB 1964/194). Merkwaardig mag het heten, dat de Hoge Raad in zijn arrest van 28 mei 1969, BNB 1969/164, ook principieel op die koers is gaan liggen, doch in latere arresten, zonder dat dat overigens de beslissing beïnvloedde, zonder verdere expliciete motivering het dubbele bewustzijn verwoorde.

In de hoofdstukken 11 t/m 14 komen achtereenvolgens aan de orde de belastingheffing van coöperaties, de deelnemingsvrijstelling, de fusie en de fiscale eenheid. Bij de bespreking van de coöperatieve regeling viel mij op de spanning tussen enerzijds de erkenning door de auteur van de uitzichtsloze taak waarvoor de wetgever zich geplaatst zag en anderzijds het gebrek aan mildheid tegenover de (weliswaar zwaar forfaitaire) uitweg, waarmee die wetgever zich uit deze draaikolk van conflicterende uitgangspunten heeft weten te redden. Persoonlijk waardeer ik de con-

structie, waarmee de wetgever het hakmes tussen de verzelfstandigde winst en de verlengstukwinst van de coöperatie heeft weten te zetten, positiever. Wel geef ik als oud-inspecteur der vennootschapsbelasting uit ervaring sprekend toe, dat de ingrijpendheid van de problematiek optisch enigszins wordt verdonkeremaand door het pragmatische talent, waarmee fiscus en fiscale adviespraktijk in de concrete probleemsituaties weten te improviseren, dusdoende komend tot oplossingen waarin de breukformule van artikel 9, lid 2, van de Wet op de vennootschapsbelasting zich niet meer met het blote oog laat herkennen. Bij de bespreking van de (bedrijfs-)fusie miste ik ook in dit boek weer de in mijn ogen voor de hand liggende oplossing voor de situatie, waarin de faciliteit achteraf geen doorgang blijkt te kunnen vinden in verband met een latere vervreemding van de in het kader van de overdracht verworven aandelen. Gesignaleerd wordt, dat de AWR niet voorziet in de consequenties voor de winstbepaling van het overnemende lichaam alwaar in een dergelijk geval in verband met dat niet-doorgaan van die faciliteit de overgenomen activa en passiva voor de werkelijke waarde alsnog te boek zouden kunnen worden gesteld. De door mij bedoelde oplossing ligt naar mijn mening eenvoudigweg besloten in de foutenleer. Nu achteraf blijkt dat een in eerste instantie opgestarte fiscale verwerking niet is doorgegaan brengt de foutenleer immers mee, dat ook de desbetreffende balans van de overnemende vennootschap kan worden herzien naar de inmiddels gebleken situatie.

Van de juiste dosering door de auteur van enerzijds historisch besef en anderzijds praktische zin geven met name de hiervoor bedoelde hoofdstukken blijk. Waar het hier gaat om onderwerpen, die juist in de praktijk van het fiscale leven zo centraal staan, mengt de schrijver zijn in beginsel theoretische en fundamentele benadering hier met de juiste dosis praktisch gerichte aandacht.

In volgende hoofdstukken komen aan de orde de buitenlandse belastingplicht, de verrekening van verliezen, het tarief, de WIR, en de aanslag en aansprakelijkheid. Aan de geringere mate van belang en de geringere ingrijpendheid van deze onderwerpen ontleent de schrijver niet ten onrechte kennelijk zijn rechtvaardiging voor een zekere terloopsheid, welke evenwel niet in oppervlakkigheid ont-aardt.

Meer aandacht is er vervolgens voor het regime van de beleggingsinstelling en de fiscale behandeling van verzekeraars in respectieve-

lijk de hoofdstukken 20 en 21. Bij de behandeling van de beleggingsinstelling miste ik naast de beschrijving van de afrekening, die voorafgaat aan de verkrijging van de status van beleggingsinstelling, de afrekening die dient plaats te vinden bij het verlies van die status, met name waar het gaat om de herbeleggingsreserve. Te stoutmoedig is mijn veronderstelling, dat bespreking daarvan achterwege is gebleven, omdat door stuntelige wetgeving de claim van de fiscus op de herbeleggingsreserve in dergelijke situaties toch tamelijk illusoir is. Indien namelijk gekozen wordt voor het opnemen in de winst van die herbeleggingsreserve in het laatste jaar, waarin de vennootschap nog de status van beleggingsinstelling heeft, leidt deze herbeleggingsreserve tot een uitdelingsverplichting in de eerste acht maanden na het verlies van de status van beleggingsinstelling. Op het eerste oog biedt artikel 13, lid 2, van de Wet op de vennootschapsbelasting een voldoende regeling om die uitdelingen te belasten, nu deze aldaar van de deelnemingsvrijstelling worden uitgesloten.

Het net is echter uitsluitend uitgezet op uitdelingen. Indien de moedermaatschappij de beleggingsinstelling derhalve vervreemdt binnen de eerste acht maanden na het verlies van de status, zal de herbeleggingsreserve bij haar doorgaans het aanzien van boekwinst hebben, waarin dat artikel 13, lid 2, niet voorziet. De kopende vennootschap heeft weliswaar ook geen deelnemingsvrijstelling voor deze uitdelingen, maar bij haar wordt de bate door de afboeking als meegekocht dividend geneutraliseerd.

Na de overgangs- en slotbepalingen besproken te hebben in hoofdstuk 22, rondt de auteur het boek in hoofdstuk 23 af met een slotbeschouwing. Het is hier waar de toekomst aan bod komt met een bespiegeling, waarbij onder meer wordt afgerekend met de hier en daar levende verwachting van een vanzelfsprekendheid van spoedige invoering van een verrekeningsstelsel. De terughoudendheid in dit opzicht van de schrijver is inmiddels bevestigd door de nadere standpuntbepaling te dien aanzien van de staatssecretaris van financiën.

De gebruikelijke registers welke het boek bevat, bieden het geruststellende uitzicht op de toegankelijkheid van het boek vanuit de diverse mogelijke vraagstellingen.

Een concluderend oordeel omtrent het door Verburg gepresterde kan niet anders luiden, dan dat hij een boek tot stand heeft gebracht, dat getuigend van zijn grote eruditie op het

onderwerp de gebruiker een fundamentele behandeling biedt van de vennootschapsbelasting, waarbij de volgorde en de overzichtelijkheid van het geheel mede ten dienste staan aan goede didactische mogelijkheden.

Wel is het attentiesein op zijn plaats, dat het hier - passend in de opzet van de serie - niet betreft een voor de werker in het veld bedoeld praktijkboek, dat de meer op de schermutselingen van alledag gerichte literatuur overbodig maakt. De keerzijde van die medaille is echter, dat het zich zodanig bezighoudt met het wezen van de zaak en de basisbegrippen, dat het gedurende lange tijd van waarde zal blijken zonder aangetast te worden door de snelle obsoletie die het gemiddelde fiscale boekwerk bedreigt.

De serie *Fiscale Hand- en Studieboeken* is met het door Verburg geschreven boekwerk in meer dan één opzicht vervolmaakt.

Prof. Mr. E. Aardema

Noot

1 Prof. Dr. S. Cnossen, Het verrekeningsstelsel in de EG, Weekblad voor Fiscaal Recht 1982, blz. 613